

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о ректора Херсонського
державного університету

Н. ПЮХТЕНКО

« 28 » 03

2019 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ
(ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ)**

Факультет української філології та журналістики

Кафедра мовознавства

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Освітня програма 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Курс 2

Ступінь вищої освіти бакалавр

Форма навчання денна

Херсон 2019-2020 н.р.

Програма розроблена:

1. Гайдасенко І.В., кандидаткою філологічних наук, доценткою кафедри мовознавства.
2. Омельчук Ю.О., кандидаткою філологічних наук, старшою викладачкою кафедри мовознавства.

Затверджена на засіданні кафедри мовознавства
Протокол № 1 від «23» серпня 2019 р.
Завідувачка кафедри доцентка І.В. Гайдасенко

Схвалено науково-методичною радою
факультету української філології та журналістики
Протокол № 1 від «27» серпня 2019 р.
Голова ради старша викладачка Ю.О. Омельчук

ВСТУП

Вивчення курсу «Українська діалектологія» завершується діалектологічною практикою, яка проводиться наприкінці 4 семестру в музеях, архівах, сільрадах, церквах, школах області, залежно від завдань практики. До діалектологічної практики додаються соціолінгвістичні та ономастичні завдання. Майбутні філологи, готуючись до практичної роботи, мають володіти методами лінгвістичної оцінки мови, тобто насамперед уміти відрізнити літературну мову від нелітературної. Під час аналізу живого усного мовлення студенти мають відзначити дотримання фонетичних, граматичних норм, правила літературного слововживання або порушення літературних норм на кожному з названих рівнів.

Для проведення діалектологічних досліджень студентами використовуються методи безпосереднього спостереження за усною мовою, аналіз записаних на диктофон монологів, діалогів-бесід, проведення анкетування серед носіїв української мови.

Виконання студентами вимог діалектологічної практики сприятиме глибокому засвоєнню матеріалів курсів «Сучасна українська літературна мова», «Стилістика української мови» та ін., підготовці студентів до майбутньої діяльності на ниві освіти.

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ (ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ:

- закріпити знання з української діалектології;
- ознайомити студентів із живим говірковим мовленням досліджуваної території;
- оволодіти методами оцінки живої мови, тобто уміньми відрізнити літературну мову від нелітературної (діалектної);
- виробити у студентів уміння збирати діалектні матеріали, систематизувати їх, класифікувати та лінгвістично інтерпретувати;
- робити аналіз живого усного мовлення реципієнтів, враховуючи дотримання чи недотримання ними фонетичних, граматичних норм, правил літературного слововживання.

ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ:

- **наукові** – виробити уміння і навички науково-дослідницької роботи у процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення, взаємодії діалектів і літературної мови;
- **навчальні** – розширити і поглибити знання студентів з української діалектології (знати, до якого діалекту в загальній системі (класифікації) говорів української мови належить говірка визначеного населеного пункту, детально ознайомитися з фонетичними, морфологічними, синтаксичними, лексичними особливостями конкретної говірки);
- **виховні** – виховувати у студентів любов до рідного краю, мови, звичаїв, обрядів свого народу, культуру спілкування з різними верствами населення, повагу й шану до людей старшого й похилого віку;
- **професійні** – сформувати у студентів навички виявлення впливу діалектного оточення на усне й писемне мовлення школярів;
- **прагматичні** – зібрати науково-достовірні матеріали для подальших діалектологічних студій.

У результаті проходження навчальної практики студенти оволодівають **такими компетентностями:**

- знання та розуміння предметної області, усвідомлення особливостей професійної діяльності;
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;

- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Програмні результати навчання

1. Має творчо-критичне мислення, творчо використовує різні теорії й досвід (український, закордонний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань.
2. Володіє основами професійної культури. Уміє вдосконалювати набуту під час навчання кваліфікацію.
3. Ефективно спілкується в колективі, науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.

ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Організація діалектологічної практики включає 3 етапи:

- підготовка;
- проведення практики;
- підсумки діалектологічної практики.

Підготовка до проходження практики розпочинається на лекційних та практичних заняттях під час вивчення української діалектології та ономастики. Студенти знайомляться з фонетикою, лексикою, граматику українського діалектного мовлення, з основними мовно-територіальними утвореннями, межами їх поширення та головними особливостями діалектів. У цей же період студентів попередньо знайомлять із завданнями та програмою майбутньої діалектологічної практики.

Місце проведення практики заздалегідь визначає керівник практики, який разом із деканатом формує робочі групи студентів. Перед початком практики проводяться спеціальні заняття, на яких студентам роздають конкретні завдання на час практики, детально вивчаються розділи питальників, спеціальної літератури, яку вони повинні опрацювати, уточнюють робочий варіант транскрипції, знайомляться зі змістом і формою звітності з практики.

Проведення практики: на місці практики студенти:

- а) заслуховують місцеве мовлення, роблять пробні записи зв'язних текстів, відзначають відмінності й класифікують їх;
- б) збирають за відповідними питальниками потрібні матеріали, перевіряють, уточнюють і оформляють їх, розносять на картки встановленого зразка, записують зв'язні тексти, аналізують їх особливості, знайомляться з усним і писемним мовленням місцевих жителів, впливом на їхнє мовлення говірки, суржика, виявляють процес олітературнення місцевого мовлення.

ВИДИ РОБІТ ПІД ЧАС ПРАКТИКИ

Для збирання діалектологічного матеріалу застосовують такі методи та види робіт:

- безпосереднє спостереження;
- анкетування;
- інтерв'ювання;
- аналіз документальних джерел (аудіозаписів монологів, діалогів-бесід).

Безпосереднє спостереження – це слухання або запис (від руки чи на диктофон) живої, спонтанної мови. Чим довше здобувач вищої освіти перебуває у досліджуваному мовленнєвому середовищі, тим повніший і точніший зібраний матеріал. Записи матеріалу

можна вести, спостерігаючи за мовленням родичів, друзів, знайомих/незнайомих людей.

Анкетування – відповіді на питання спеціально складеної програми. Інформанти паспортизують анкету, повідомляють про себе такі дані: вік, освіта, соціальний стан, місце найдовшого проживання.

Інтерв'ювання – збирання матеріалу із застосуванням раніше визначених запитань, поставлених інформантам.

Аналіз документальних джерел (усних, писемних: друкованих, рукописних) – звіти, протоколи, документація різних установ, закладів, усне мовлення інформантів (у записі чи затранскрибоване).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Аркушин Г Композитні іменники в західнополіських говірках. *Мовознавство: Тексти доповідей та повідомлень IV Міжнародного конгресу україністів*. Одеса, 26-29 серпня 1999 року. К.: Пульсари, 2002. С. 124–129.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. К.: Вища школа, 1980. 247 с.
3. Березовська Г.Г. Українська діалектологія: навчальний посібник. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 154 с.
4. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу «Українська діалектологія». Ужгород: Закарпатська обласна друкарня, 1966. 97 с.
5. Матвіяс І. Г. Діалектна основа української літературної мови. *Мовознавство*. 2007. № 6. С. 26–36.
6. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. К.: Наукова думка, 1990. 168 с.
7. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. К.: Радянська школа, 1981. 134 с.
8. Територіальні діалекти і власні назви / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні; відп. ред. К. К. Цілуйко [та ін.]. К.: Наукова думка, 1965. 287 с.
9. Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів. К.: Наукова думка, 1983. 166 с.
10. Шеремета Н. П. Українська діалектологія: практичні заняття: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2005. 124 с.

Додаткова:

1. Андрієць О.М. Короткий словник найуживаніших термінів з діалектології. Херсон: ЗДУ, 2010. 35 с.
2. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті. Фонетика, фонологія. Чернівці: Вид-во Чернівецького державного університету, 1995. 392 с.
3. Грещук В. В. Діалектна диференціація: регіональний аспект. *Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект*: монографія / В. В. Грещук та ін. Київ; Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. С. 55–78.
4. Дзензелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). Ч. I-II. Ужгород: Вид-во НТШ у Львові, друк. вид-во «Закарпаття». 1958; Ч. IV. 1993.
5. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. К., 1973. 81 с.
6. Кононенко В. І. Побутово-розмовне мовлення галичан / В. І. Кононенко, І. В. Кононенко // *Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект*: монографія / В. В. Грещук та ін. Київ ; Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. С. 97–114.

7. Котик Л. Усне діалектне мовлення Північної Буковини (словозміна іменників II відміни м'якої та мішаної груп). *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип.117-118. *Слов'янська філологія*: Зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2001. С.180–185.
8. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. Нью-Йорк – Львів: Наукове тов-во ім. Шевченка, 2002. 267 с.
9. Лесюк М. П. Взаємодія діалектно-територіального та літературного мовлення // *Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект: монографія* / В. В. Грещук та ін. Київ; Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. С. 79–96.
10. Мартинова Г. Лінгвістична географія Правобережної Черкащини. Черкаси: Відлуння, 2000. 265 с.
11. Матеріали до словника буковинських говірок: т.1-6. Чернівці, 1971-1979.
12. Національний атлас – то гордість нації. *Дивослово*. 2002. №12. С.14-19.
13. Нагіна В.О. Діалектологічні дослідження на Херсонщині. *Південний архів. Філологічні науки*. Зб. наук. пр. Вип. 20. Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. С. 172 – 174.
14. Никончук В.В. Лексичний атлас Правобережного Полісся. Київ-Житомир: Інститут екології Полісся, 1994. 21 с.
15. Німчук В.В. До походження українських діалектів. *Наука і культура*. К., 1993. С.128-152.
16. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2-х т. К.: Наукова думка, 1984. Частина 1: А-Н. 495 с.; Частина 2: О-Я. 517 с.
17. Скаб Марія, Скаб Мар'ян. Велике досягнення Буковинської діалектології. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип.170-171. *Слов'янська філологія*: Зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2003. С.15-17.
18. *Українська мова: Енциклопедія*. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.

Лінгвістичні атласи:

1. Atlasus linguistic romañ. Serie nouă. Vol. 1-4. Bucarest. 1956-1965.
2. Dejna K. Atlas gwar polskich. Warszawa, 1998. Т. 1: Małopolska. 404 s; 2002. Т. 4: Wielkopolska, Kaszuby. 410 s.
3. Dejna K., Gala S. Atlas gwar polskich. Warszawa, 2001. Т. 2: Śląsk. 400 s.
4. Dejna K., Gala S., Zdaniukiewicz A., Czyżewski F. Atlas gwar polskich. Warszawa, 2000. Т. 2: Mazowsze. 408 s.
5. Бернштейн С. Б., Иллич-Свитич В. М., Клепикова Г. П., Попова Т. А., Усачов В. В. Карпатский диалектологический атлас. Москва: Наука, 1967. Т. I-II.
6. Бухтій М.В. Лінгвістичний атлас лексики чабанів степових говірок Херсонщини. Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. 156 с.
7. Български диалектен атлас. т.1. София, 1964
8. Герман К. Атлас українських говірок Північної Буковини. Чернівці: Час, 1995. Т.І: Фонетика, фонологія. 410 с.; 1998. Т. II: Словозміна, службові слова. 215 с.
9. Герман К. Атлас українських говірок Північної Буковини. Т.І. Чернівці: Видавнича спілка «Час», 1995. Т. II. 1998.
10. Глуховцева К.Д. «Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнословобожанських говірок». Луганськ, 2003.

11. Дзензелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). Ужгород: Вид-во НТШ у Львові, друк. вид-во «Закарпаття». 1958. Ч. I-II. 267 с.; 1960. Ч.2. 263 с.; 1993. Ч. III. 469 с.
12. Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Мінск: Навука і тэхніка, 1963. Ч.1-2.
13. Латта В. Атлас українських говорів східної Словаччини. Братислава: Слов. пед. вид-во, 1991. 552 с.
14. Мартинова Г.І. Лінгвістична географія Правобережної Черашчини. Черкаси, 2000. 265 с.
15. Общекарпатский диалектологический атлас / ред. Бернштейн С.Б. Вып.6. Будапешт, 2001. 214 с.
16. Общеславянский лингвистический атлас: Серия лексико-образовательная / Председатель ред. В.В. Иванов. Вып. 3 Растительный мир. Минск, 2000. 162 с.

Діалектні словники:

1. Верхратський І. Знадоби до словаря южноруського. Львів: [б. и.]; Печатня Т-ва ім. Шевченка. Під зарядом Ф. Сарницького, 1877. 88 с.
2. Вархол Н., Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говірок Сх. Словаччини. Пряшів, 1990. 160 с.
3. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів, в. 1. Х., 1960.
4. Верхратський І. Нові знадоби номенклатури і термінології природописної, народної, збирані між людом. *Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ*. Львів. 1908. Т. 12. С. 13-23.
5. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної, в. 1 – 6. Л., 1864-79.
6. Куриленко В. М. Лексика тваринництва поліських говорів. Суми: Мрія, 1991. 87 с.
7. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. К.: Наукова думка, 1974. 260 с.
8. Матеріали до словника буковинських говірок, в. 1 – 6. Чернівці, 1971-79.
9. Мельничук О. С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району Одеської області). *Лексикографічний бюлетень*. К., 1952. Вип. 2. С. 67-99.
10. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса: Одеський держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського, 1958. 77 с.
11. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся. К.: Наукова думка, 1985. 312 с.
12. Ужченко В. Д. Матеріали до фразеологічного словника східнослобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ: [б.в.], 1993. 112 с.
13. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини, т. 1 – 4. Запоріжжя, 1992. Т.1.: А- Ж. 324 с.; Т.2.: З- Н. 372 с.; Т.3.: О- П. 304 с.; Т.4.: Р- Я. 363 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Загальне ознайомлення з обстежуваною говіркою. Під час підготовки до практики її учасники повинні ознайомитися з історією регіону, в якому розташований визначений для обстеження населений пункт, вказати, до якого говору він належить. Студенти, прибувши на місце, повинні детально ознайомитися з фонетичною та граматичною системою говірки. Для цього їм потрібно уважно прислухатися до мовлення місцевих людей, виявляти характерні особливості говірки, визначати регулярність цих рис, якою мірою вони притаманні мовцям різних вікових груп. Значну допомогу у швидшому ознайомленні із загальною мовленнєвою ситуацією на селі можна одержати від учителів-словесників місцевої школи.

Добір інформаторів. Дуже важливим є добір інформаторів. Ними повинні бути типові носії говірки обраного для обстеження населеного пункту, які довго не перебували поза своїм говірковим оточенням, не працювали тривалий час в інших селах або містах, люди з добрим слухом, без мовних вад, розвиненим мовним чуттям, які були б у змозі розповісти, чим говірка їхнього села відрізняється від говірок сусідніх сіл, що її споріднює і з якими саме селами, що в цій говірці вже зникає, і які саме явища з'явилися порівняно недавно. Оповідач повинен також бути знавцем матеріальної і духовної культури своєї місцевості. Не лише сам інформатор, а також його батьки повинні бути уродженцями цього села. Студенти повинні збирати діалектні матеріали за спеціально розробленим питальником. Для забезпечення повноти, правильності відповідей на всі питання доцільно обрати декількох оповідачів. Зібрані матеріали повинні відображати динаміку мовних змін у системі говірки, тому необхідно добирати інформаторів із різних вікових груп.

Опитування. Перед заповненням питальника студентів-практикантів треба у доступній формі детально розповісти своїм інформаторам про значення для науки діалектологічних досліджень, пояснити, що народна мова зазнає змін, спричинених багатьма чинниками. Збирання лексики народних говорів пов'язане зі значними труднощами, що зумовлено передусім надто широким колом понять народної матеріальної та духовної культури, у чому записувач повинен сам добре орієнтуватися, щоб грамотно поставити інформаторові питання й одержати на нього правильну відповідь. Для забезпечення більшої достовірності відповідей важлива співпраця двох збирачів, один з яких веде бесіду, а інший записує матеріал. Перевагу також треба надавати опитуванню в присутності кількох (трьох – п'яти) інформаторів. Це давало б змогу усувати складності, непорозуміння, сумніви тощо й одержувати повнішу і достовірнішу інформацію. Дуже важливо, щоб студенти були уважними до синонімічного багатства діалектної мови. Особливо це необхідно в таких випадках: а) коли в сусідніх селах уживають інші назви; б) коли оповідачі повідомляють лише літературну назву; в) коли записи проводять у зонах перехідних говірок. У випадку, коли оповідачі не можуть дати відповіді або вона видається не зовсім переконливою, треба за допомогою додаткових питань з'ясувати справжню ситуацію в обстежуваній говірці (відповіді нема, бо нема поняття; немає родової (загальної) назви, а вживають лише видові найменування; поняття нема, але назва відома з сусідніх говірок чи літературної мови тощо). Усі сумнівні відповіді та моменти, коли від основних оповідачів не вдалося одержати переконливих відповідей або коли ці оповідачі щось пояснювали невпевнено, треба уточнити у кількох інших місцевих жителів чи вчителів-словесників.

Записування діалектних матеріалів. Перед початком записування збирачі діалектного матеріалу, ознайомлюючись із особливостями говірки, повинні визначити, чи немає мовних відмінностей в окремих частинах населеного пункту, чи є відмінності, зумовлені віком та іншими чинниками. Водночас студенти повинні записати і такі матеріали, що стосуються населення цього пункту, національного складу, з'ясувати, як відбувалося його заселення (чи дозаселення), історичні відомості про нього (з різних переказів, документів), зафіксувати колишні назви села, зміни цих назв, колишній і сучасний адміністративний поділ. Обов'язково треба зазначити віддаленість населеного пункту від найближчого міста. Усе записане треба паспортизувати. Записувач діалектного матеріалу весь час повинен дбати, щоб зібрати найтипівше для місцевої говірки. Отже, він не повинен вдаватися до підказування (безпосереднього чи навідного) певних форм чи слів. Відповідальність студента-філолога під час збирання говіркового матеріалу надзвичайно велика. Хоча діалектні матеріали можуть бути перевірені чи проконтрольовані сторонньою особою в тому самому населеному пункті, де відбувається запис, проте в разі повторного запису, навіть від тієї самої особи, можливі відхилення. Отже, записувач повинен бути дуже обережним і точним. Відповіді інформаторів студент повинен послідовно записувати фонетичною транскрипцією з обов'язковим збереженням нумерації питань у питальнику. Не можна залишати питань без відповідей. Коли в обстежуваній говірці нема назви (відповіді), оскільки нема реалії чи поняття, про яке йдеться у певному питанні, про це так і треба

зазначити. Варто під час відповідей, особливо коли йдеться про якісь специфічні чи рідковживані назви, реліктові слова, подавати записаний транскрипцією контекст (речення), який би відображав вживання цих слів. При назвах-відповідях, які самі по собі однозначно не відтворюють граматичний рід (типу путь, жолудь) чи якусь іншу граматичну ознаку, треба наводити відомості й про відповідну його граматичну характеристику. Необхідно намагатися фіксувати детальні відомості про стилістично марковані слова-відповіді (згрубіле, зневажливе, лайливе, пестливе, сороміцьке тощо). Усі відповіді на питання, додаткову інформацію, зауваження оповідачів студенти повинні фіксувати чітко, виразно і розбірливо. Крім цього, необхідно подати аудіозапис зібраних матеріалів, а також відтворити їх у звіті фонетичною транскрипцією. Звукозапис має низку переваг, бо графічно відтворити всі особливості діалектного мовлення неможливо.

Фонетична транскрипція. Усі записи відповідей на питання, а також ілюстрації у вигляді речень та словосполучень живої розмовної мови треба подавати фонетичною транскрипцією, у якій, крім звичайних букв української азбуки (а, б, в, г, д, е, ж, з, и, і, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш), використовують ще такі знаки: іе – нелабіалізований дифтонг переднього ряду північноукраїнських говорів, що вживають у певних позиціях як рефлекс давніх е, ѣ : [п' ієч] ; уо, уі, уи, уе – лабіалізовані дифтонги переднього ряду північноукраїнських говорів, що вживаються як рефлекс давнього о у новозакритих наголошених складах: [куон'], [стуел], [стиул]; ӯ – лабіалізований [і]: [кӯн'], [стӯл]; ы – нелабіалізований звук середнього ряду високого піднесення, що поширений у частині карпатських говорів: [сы| ны]; ьо – лабіалізований [ы]: [быок], [|мыоло]; а о – лабіалізований [а]: [| зао ўтра]; е и – звук вищого піднесення і вужчий, ніж [е] ; середній між [е] та [и], але ближчий до [е]: [сеи| ло]; ê – закритий і напружений голосний е [дѣн'] ; ие – звук нижчого піднесення і ширший, ніж [и], середній між [и] та [е], але ближчий до [и]: [вие ш| невії]; и і – звук, проміжний між [и] та [і], але ближчий до [и]: [ми і| н'і]; і и – звук, проміжний між [і] та [и], але ближчий до [і]: м' і и| н'і]; е – звук переднього ряду високого обниженого піднесення: [чи| тайіє ш]; оу – звук проміжний між [о] та [у], але ближчий до [о]: [коу| жух]; уо – звук проміжний між [у] та [о], але ближчий до [у]: [куо| жух]; ӯ – нескладовий [у]: [воўк], [хо| диў]; ї – нескладовий [і]: [краї], [| син'її]; V – передньоязиково-зубна дзвінка афrikата: [Ve | лениї]; U – передньоязиково-ясенна дзвінка афrikата: [| хоUу]; B – боковий ясенний сонант: [хо| диBa], [моBo| да]; с", з", ц", дз" - дорсально-палатальні с', з', ц', V', що відомі у деяких південно-західних говорах: [| с"іно]; з с , жш, бп , дт тощо – частково оглушені дзвінки приголосні: [хл'ібп]; с з , шж, п б, т д тощо – частково одзвінчені глухі приголосні: [молот'д' ба]. Довгу вимову приголосних та голосних позначають двокрапкою: [жи| т':а], [| з ' іл':а]. Напівм' якість приголосних позначають знаком апострофа: (') [|б'ілії]. М'якість приголосних позначають знаком мінути (˘) праворуч угорі після літери: л', с', р'. Місце наголосу виділяють довгою вертикальною рисою, яку ставлять перед знаком приголосного, що передує голосному наголошеного складу, а коли в наголошеному складі немає попереднього приголосного, то безпосередньо перед літерою голосного:[| муха], [го| дина],[|арка]. Нероздільну вимову двох слів передають дужкою, що сполучає останню букву попереднього слова й першу наступного: [наш'л'іс]. У разі записування ілюстрацій (речень, тексту) коротку паузу позначають знаком (/), а довгу паузу в кінці фрази - знаком (//), питальну інтонацію - знаком запитання (?). Власні назви (імена, прізвища, прізвиська, назви міст, сіл, кутків, річок, урочищ, гір тощо) треба писати з великої букви.

ЗАПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Українська літературна мова та її діалекти.
2. Поняття про діалектну мову, місцеві (територіальні) діалекти.
3. Основні діалектні одиниці. Назвати й показати на карті українські наріччя.
4. Соціальні діалекти, їх співвіднесеність із територіальними діалектами.
5. Описова й історична діалектологія.
6. Зв'язок діалектології з іншими науками.

7. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
8. Фонема /i/, що походить з /ь/ (ять) та її різновиди в українській діалектній мові.
9. Фонема /i/, що чергується з /o/, /e/.
10. Фонема /e/ та її діалектні вияви.
11. Фонема /y/ та її варіанти.
12. Фонема /o/ в українській діалектній мові.
13. Фонема /a/.
14. Фонема /и/ та її вияви в українській діалектній мові.
15. Загальні особливості діалектного консонантизму української діалектної мови.
16. Діалектні відмінності губних /б/, /п/, /в/, /м/, /ф/.
17. Передньоязикові проривні приголосні /д/, /д`/, /т/, /т`/.
18. Передньоязикові фрикативні /з/, /з`/, /с/, /с`/.
19. Фонема /ч/.
20. Фонема /ц/.
21. Передньоязикові афrikати /дз/, /дз`/, /дж/.
22. Передньоязикові сонорні /р/, /р`/.
23. Передньоязикові сонорні /л/, /л`/, /н/, /н`/.
24. Середньоязикова фонема /й/, її реалізація.
25. Задньоязикові фонemi /г/, /к/, /х/.
26. Деякі явища вокалізму.
27. Деякі інші явища консонантизму.
28. Різновиди морфологічних діалектних відмінностей.
29. Читання та характеристика діалектних текстів на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях.
30. Характерні особливості лексики діалектів.
31. Склад діалектної лексики з погляду її походження.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

За результатами роботи з діалектологічної практики проводиться підсумкова конференція та виставлення заліку.

Залік із практики враховується на рівні з іншими оцінками, що характеризують успішність студента.

Результати складання заліку з практики заносяться до екзаменаційної відомості та залікової книжки студента. Якщо ж студент отримав незадовільну оцінку під час складання заліку, то він відраховується з університету.

ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

У кінці практики студенти повинні написати звіт філологічного змісту, присвячений районів та населеним пунктам, у яких вони збирали діалектні матеріали. Характеристику конкретної говірки доцільно виконати за таким планом: назвати, до якого наріччя та говору належить конкретна говірка; відобразити географічне розташування села, його віддаленість від районного центру, місце населеного пункту на діалектологічній карті; описати історію села, походження його назви, кількість жителів; зібрати мікротопоніми села.

На захист діалектологічної практики кожен із студентів подає:

- 1) 5-6 сторінок затранскрибованих зв'язних текстів із повною їх паспортизацією;
- 2) зошит з відповідями за питальником;
- 3) комплект карток із зібраним матеріалом (100-200 карток);
- 4) опис говірки на всіх структурних рівнях, який подається за таким орієнтовним планом:
 - історична та суспільно-політична характеристика населеного пункту;
 - фонетична система говірки;
 - граматики говірки;
 - характеристика словникового складу говірки;

- місце досліджуваної говірки в системі мовно-територіальних утворень української мови.

Під час захисту зібраного матеріалу практики студенти повинні виявити компетентності, що дозволяють:

- виявити уміння транскрибування говіркового мовлення;
- визначати фонетичні, граматичні та лексичні особливості обстежуваної говірки, давати їй загальну характеристику.

Матеріали діалектологічної практики здаються на кафедру, де вони зберігаються і можуть бути використані для подальших наукових студій.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

У кінці практики студенти складають залік. До визначеного терміну вони повинні подати керівникові практики звіт, план якого наведено вище. Під час захисту діалектологічної практики студент повинен протягом 10 хв. доповісти про особливості говірки обстежуваного населеного пункту керівникам практики і студентам. Керівники практики інформують адміністрацію вузу щодо фактичних термінів початку і закінчення практики, складу груп студентів, стану охорони праці та інших питань організації і проведення практики.

Критерії оцінювання результатів діалектологічної практики студентів ураховують:

- **рівень** виконання студентами завдань практики;
- **якість** знань студентів, виявлених під час практики та їх відображення у звітній документації;
- **рівень** сформованості умінь та навичок практичної роботи студентів.

Критерії оцінювання результатів діалектологічної практики студентів:

- **ступінь** використання студентами завдань практики;
- **якість** знань студентів, проявлена під час практики та її відображення у звітній документації;
- **рівень** сформованості умінь та навичок практичної роботи студентів.

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 4-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

ЗА ШКАЛОЮ ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою
		Залік
A	90-100 (відмінно)	зараховано
B	82-89 (дуже добре)	
C	74-81 (добре)	
D	64-73 (задовільно)	
E	60-63 (достатньо)	
FX	35-59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	не зараховано
F	1-34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)	

Зміст критеріїв оцінювання результатів навчальної практики

Оцінка **«відмінно», А (90-100)** – всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента творчо застосовувати отримані з фахових предметів знання, пов'язані з особливостями професійної діяльності. Студент сумлінно виконував всі завдання керівника практики, удосконалював на практиці свої знання і вміння. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики.

Оцінка **«добре», В (82-89)** – завдання виконані правильно, але недостатньо повно. Студент сумлінно виконував завдання керівника практики, удосконалював на практиці свої знання та навички. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи, але є незначні невідповідності. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики.

Оцінка **«добре», С (74-81)** – завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань була допущена певна кількість не дуже грубих помилок. Студент виконував завдання керівника практики, удосконалював на практиці свої знання та навички. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи, але є певні невідповідності. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики.

Оцінка **«задовільно», D (64-73)** – завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація недооформлена або оформлена з помилками. Щоденник не вірно оформлено.

Оцінка **«задовільно», E (60-63)** – завдання виконано з помилками. Виконано не всі завдання, але значна їх частина, або були допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. Щоденник недооформлено.

Оцінка **«незадовільно», FX (35-59)** – більшість завдань не виконані. Не сформовані вміння проводити відповідні види діяльності. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник.

Оцінка **«незадовільно», F (1-34)** – завдання практики не виконані. Відсутня звітна документація і щоденник.